

ДраГиша Милошевић

ЧЕТНИЦИ НИСУ ОСЛОБОДИОЦИ

*Шта кажу историјски извори
о ослобођењу Крушевца?*

Историјске чињенице негирају многе "доказе" објављене у листу крагујевачких студената "Погледи" о ослобођењу Крушевца 14. октобра 1944. године. У жељи да расветлимо све релеватне догађаје везане за ослобођење Крушевца "Победа" ће у неколико наставака својим читаоцима понудити аутентичне историјске изворе.

Поводом наведених написа студентског листа "Погледи" Универзитета у Крагујевцу (бр. 63 од 1-15 јуна и бр. 64 од 15. јун - 6. јул 1990. Године), са тврдњом да су Крушевца 14. октобра 1944. Године ослободили четници пуковника ДраГутина Кесеровића (орГанизација Драже Михајловића), Општински одбор СУБНОР-а Крушевца и Историјски архив Крушевца овим путем настоје да јавности презентују јасно и чињенично стање у вези са операцијама за ослобођење Крушевца. Основу за писање овоГ текста чине: непријатељска документација из ВојноисторијскоГ института ЈНА у БеоГраду - Грађа непријатељских јединица орГанизације ДМ; извештаји и наредбе Штаба Оперативне Групе дивизија о размештају кретању и борбеном дејству јединица НОВЈ на подручју крушевачкоГ ратноГ округа после слома Групације четничких корпуса на Копаннику августа 1944. Године, као

и Мемоарска Грађа учесника доГађаја и Грађана на дан 14. октобра 1944. Годинеу самом Граду Крушевцу.

Да би читаоци имали јасну слику о току операција за ослобођење Крушевца, настојаћемо да испоштујемо основне законитости историјске науке, а то је аутентичност извора и хронологија доГађаја, без ослоња на тврдње и приче без основа по систему "рекла-казала".

Непријатељске снаге у Крушевцу и његовој околини септембра и октобра 1944. године

Према расположивој документацији, после слома 4. групе јуришних корпуса четника на Копаонику од стране Оперативне групе дивизија (ОГД), Немци су у Крушевцу непрекидно држали доста јаке снаге. Имајући у виду стратегијски значај Крушевца за даљи опстанак немачких јединица команде за Југоисток стациониране у Врњачкој Бањи срачунато на природне препреке за одбрану града - Јужна и Западна Морава и Расина, у Крушевцу се септембра и октобра налазе: 3. батаљон 3. немачког полицијског пука из Краљева, Алармни батаљон (као привремена формација), вод тенкова и делови 803. батаљона за обезбеђење железничког саобраћаја, као и ојачани вод фелдјандамерије при Крајскоманди Крушевац. Поред наведених немачких јединица, за одбрану града (унутрашња одбрана) Немци су ангажовали и знатне јединице домаће реакције: 500 припадника Српске државне страже и 400 четника старијих годишта. Поред наведених, у граду је и Самостална четничка бригада, формирана 12. октобра 1944. године са јуришним батаљоном као специјалном формацијом. (Ј. Вукотић, Друга пролетерска дивизија, Београда, 1972. стр. 453-454)

Као што је познато, а ако није, - онда да напоменемо, Расинско-топличка група корпуса основана је наредбом Министра војске, морнарице и ваздухопловства и

Начелника штаба Врховне команде Д. Михајловића бр. 571 од 30. априла 1944. године, а сачињавали су је Расински, Јастребачки и Топлички корпус. За команданта групе корпуса постављен је п.пуковник Драгутин Кесеровић, до тада командант Расинског кориуса, а за команданта овог корпуса постављен је жандармеријски п.пуковник Ђорђе Вујичић. (Војноисторијски институт ЈНА - архива непријатељских јединица, сигнатура 5-У -12090; у даљем тексту: УП-ањ и јединица сигнатуре).

Већ из напред наведеног јасно и недвосмислено се види да су у граду Крушевцу - раме уз раме стари савезници: Немци, недићевци, љотићевци и четници. Бугара у то време у Крушевцу није било. Но, пођимо редом по документима. Нека о овом догађају говоре извори.

Нема потребе да идемо у даљу прошлост ради доказивања немачко-четничке сарадње, јер је то добро познато. Задржаћемо се на периоду јули - октобар 1944. године и недвосмислено доказати поменуту колаборацију.

Недвосмислени непријатељски извештаји

На сонову квислиншког извештаја од 1. јула 1944. године, јасно се види да је непријатељски обавештајни орган утврдио да су: "... комунисти посели десну обалу Расине и извршили мобилизацију по селима удаљеним 6 км од Крушевца ... 4. Да се Немци и добровољци у Крушевцу слажу добро док "недићевци" СДС не чине ништа више него што морају ... 5. Да су комунисти тачно ... утврдили у којим се зградама налазе штабови немачких, српских и бугарских трупа". (У то време у Крушевцу још увек има Бугара). Истовремено обавештајни орган наглашава да "... леву обалу Расине држе припадници Драже Михајловића ... Однос између њих и партизана је непроменљив, а са Немцима имају везе када је у питању акција против партизана они иду у помоћ Немцима и боре се против партизана. Тешкоће имају у томе што немају оружје, али за

овакве потребе дају им га Немци, за односну акцију ..." (VII-ањ, XV - 1810 и 5-У 1813).

Како господин Милисав Симић, професор (не знамо само које струке) наглашава да се његов деда Живојин Симић са Кесеровићем жестоко борио против вишеструко надмоћнијег непријатеља - Немаца, "чак су неке и заробили", али не помиње у којој је то борби и где, неће бити на одмет да господин Симић прочита наведени документ, као и следећи који нудимо, а односи се на тешко рањене четнике из групе Кесеровића. Текст документа гласи: "Обласној команди СДС, Ниш Данашњим возом у 17,30 часова из Куршумлије упућено је 6 тешких рањеника из групе Кесеровића за Нишку болницу.

Молим да се ваша или немачка санитетска кола упуте на нишку железничку станицу ради преноса у болницу. (подвучено је у документу) Куршумлија, 2.8.1944. Официр за везу, поручник Узелац. Зар овај документ јасно не говори ко се против кога бори, а са ким сарађује. (VII-ањ, X - 341).

Разбијени од стране јединица ОГД приликом ослобођења Александровца у ноћи 9/10. августа 1944. године, продором 15. мајевачке бригаде 17. источnobосанске дивизије и делова 2. пролетерске бригаде на просторију: с. Новаци - с. Витково - с. Љубинци - с. Ботуња - с. М. Врбница, и затварања правца Александровац - Крушевац, делови групе четничких корпуса прелазе Западну Мораву код Трстеника и поседају положаје - размештај спољне линије одбране Крушевца. По наређењу команданта Николе Гордића, а "У вези новонастале ситуације" јединицама је издато наређење за распоред и то: "8. Други Косовски корпус налази се у селу Кукљину, Јастребачки у селу Јасици а Топлички у Великој Дренови..." (УП-ањ, 5-У - 1229).

Како су наведене јединице представљале спољну линију одбране града са његове северозападне стране, потребно је рећи мл су спољну одбрану са југозапада, југа и

југоистока држале, такође четиричке јединице: I и II Расинска бригада под командом акт. поручника Мирка Томашевића са размештајем на просторији: Багдала (т-т-209) - Пањевац - с. Лазарица - Равњак - с. Пакашница - лева обала Расине - Обилићево - Паруновац (Ј. Вукотић, н.д.)

Очигледне чињенице

Очигледно је, дакле, да су Немци спољну одбрану Крушевца уредили тако да те положаје држе чисто четничке јединице. Уосталом, то Немцима није ни било проблематично и неизводљиво, поготову што се у самом граду (са њима Немцима) налазе представници организације Д. Михајловића, а под непосредном командом п. пуковника Кесеровића. Једна од таквих личности био је п. поручник Милан Ружић, официр за везу са Немцима и Недићем.

Колики је био страх четника од наступајућих јединица НОВЈ, показује и наредба Николе Гордића од 21. августа 1944. године, упућена свим командантима батаљона, а у вези са формирањем једне специјалне јединице од људства из свих батаљона. У наредби се каже: "... У циљу што бржег и ефикаснијег уништења непријатеља Српског народа (комуниста) ... Наређујем: Да команданти батаљона најхитније мобилишу и то: I батаљон 20 обавезника, II батаљон 20 обавезника, III батаљон 30 обавезника, IV батаљон 30 обавезника, V батаљон 20 обавезника и VI батаљон 20 обавезника ... Сваки обавезник да буде добро опремљен. Спровешће их командант VI батаљона преко Крушевца, где ће се пријавити г. Ружићу - (напред поменути Милан Ружић) - који ће му дати правац ..." (УН-ањ, 5-У - 2121). Ова специјална летећа јединица добила је правац село Станишинци (групација под командом Љубомира Милисављевића) и село Риђевштица (групација под командом Живка Живковића), са задатком да изврши удар на јединице у том рејону, а затим да се врати у Крушевац као јединица за специјалну употребу.

Колико је за немачког окупатора, почетком септембра 1944. године, ситуација око Крушевца била озбиљна, показује и чињеница да су дозволили Кесеровићу да са својим командантима пресели своју команду и штабове у сам Крушевац.

Штаб Расинско-топличке групе корнуса (Кесеровићева команда) налазио се у улици Цара Лазара, док је сам Кесеровић сгановао у својој породичној кући у Пећкој улици. Штаб Расинског корпуса са командантом Зораном Антоновићем, био је смештен у Душановој улици (данас улица Милоја Закића), у згради на углу Обилићеве улице где се касније налазио Антитуберкулозни диспансер. Штабови његових бригада били су: Штаб Мирка Томашевића (I и II Расинска бригада) био је смештен у Бивољу у кућама недалеко од моста на Расини према Обилићеву (данас ХГИ "Милоје Закић"), док је штаб команданта Васе Васовића (II Крушевачка бригада) био смештен у Доњој Пакашници, недалеко од команде Кориуса. Коњушнице за штапске коње биле су у шталама кафане "Муса и Марко" у Старој чаршији.

Остале бригаде из састава Групе корпуса налазиле су се на размештају у дубљој позадини града, истурене према наступајућим јединицама ОГД-а.

ПРЕД СУСПРЕТ КЕСЕРОВИЋА СА ЦРВЕНОАРМЕЈЦИМА

Четирици омогућују Немцима да неометано напусте Крушевац. Престоница Цара Лазара има да се брани по сваку цену. Команданг групе трстеничке бригаде Бранко Дамјановић: ја сам у више наврата неређивао да наши војници без нарочите потребе и без објаве не долазе у Крушевац. "Црвени" принремају напад на Крушевац.

Како се у то време при штабу Групе корпуса, код Кесеровића, налазио и представник америчке Војне мисије

при Врховној команди Драже Михајловића, поручник Крамер, исти је, према исказу Предрага Богдановића, Кесеровићевог пратиоца, био смештен код Тиле Пушкара у Балшићевој улици. С тим у вези, Богдановић каже: " ... Крајем септембра 1944. године одсели смо са штабом у Тиловој кући где смо боравили све до 14 октобра. Изненађени брзим продором Руса повукли смо се на брзину, немајући времена да понесемо са собом најпотребније ствари..." (И А К -3/НД-207)

Пролетери близу града

У међувремену, док се четници Драгутина Кесеровића башкаре по Крушевцу, размештају своје шгабове на погодна места, изграђују утврђења за спољну одбрану, првенствено на источној и југоисточној страни града, дакле према јединицама 2. пролетерске дивизије које су биле најближе граду, што потврђује и депеша Д. Кесеровића упућена Врховној команди 6. септембра 1944. године, са пресеком ситуације на дан 5. септембра 1944. године где се каже: "Комунисти се налазе на линији: село Плоче - Плеш - Папратна - Поглед - Риђевштица - Голубовац - Парлог - Жабаре - Гари - Головоде - Паруновац - Капиција - Текија - Трубарево - Ђунис и даље Јужном Моравом до Топлице ..." (Књига депеша Расинског чет. Корпуса Д. Кесеровића, VII). Очигледно, четницима ни не пада на памет да искористе своје присуство у граду и нападну Немце. Напротив, четници им омогућују, и чак их штите, да неометано напуштају Крушевац у иовлачењу према Краљеву, о чему говори Кесеровићева депеша Врховној команди од 5. септембра 1944. године, где се наводи: Комунисти мобилишу и врше припреме за напад на Крушевац. Предузео сам потребно за одбрану Крушевца. (Од кога га брани?) Ако изврше напад са овим снагама питање је да ли ћу моћи издржати. Ако Крушевац пустимо, изгубићемо много. Немци полако напуштају Крушевац. Рачић није оставио ништа на овом терену. Муницију морам

чувати Јер немам ни Једног извора за иоину ... подп. Кесеровић)". (VII књига депеша ВК)

Истовремено, дакле 6. септембра 1944. године, а по наређењу г. Министра војске, морнарице и ваздухопловства и Начелника штаба Врховне команде (Д. Михајловић), све јединице Српске државне страже, граничне страже, градске полиције и милиције и остале јединице из "националне службе" улазе у састав јединица Југословенске војске у Отаџбини, па сходно овом наређењу, командант Групе трстеничких бригада Никола Гордић. свим својим јединицама издаје наређење: Све напред наведене јединице које се налазе на територији округа "Крушевачког и у Топлици имају од данас чинити једну целину са јединицама Расинско - топличке групе корпуса...".

Сва моја наређења имају се безусловно извршити. За одступање од овог наређења кривац ће бити стављен под преки војни суд.

Крушевац, ирестоница Цара лазара има да се брани по сваку цену... Трупe у Крушевцу морају бити појачане...

Сва наређења трупама у Крушевцу достављају преко команданта места у Крушевцу п. пуковника Булајића..." (УП-ањ, С-В -12133)

Господин Симић помешао лончиће

Мишљења смо да је сваки коментар овога сувишан.

Анализирајући наведена документа, ситуација у Крушевцу и око њега, почетком септембра 1944. године, потпуно је јасна. Немци, четници, недићевци и љотићевци су савезници. Ту дилеме никакве нема. не постоје никакви међусобни напади, а о жестоким борбама четника против Немаца, како то наводи господин Симић, нема ни говора. Смешно је да господин професор Милисав Симић назива јединице НОВЈ - фалангом, а да, изгледа, ни сам не зна значење те речи. Ако овде мисли на фалангу - шпанску фашистичку организацију, основану 1933. године (оснивач

Антонио Примо де Ривера), онда је господин Симић помећао лончиће - са Дражом Михајловићем, а тиме и са фашистима био је баш његов рођени деда Живојин. Жалостан пример породичне рехабилитације г. Симићу.

Притешњени са свих страна широм Србије, а нарочито око Крушевца, четници још упорније настоје да одрже своје позиције у приградским насељима (ближа околина града, јер нису имали где да се сви сместе у граду) а како им чести упади мањих јединица НОВЈ не дају мира, командант Расинско - топличке групе корпуса пуковник Кесеровић, својим наређењем ст. пов. бр. 489 од 11. септембра које Никола Гордић реализује, путем својих наређења подчињеним јединицама: "... У области Крушевца, Дедине, Капиције, Паруновца, Головода, Мудраковца, Гари, Лукавац, Вучак, Пакашница и Лазарица налазе се мања комунистичка одељења... која сваке ноћи ... изазивају наше трупе... Због тога НАРЕЂУЈЕМ: Командант Топличког корпуса извршиће претрес и чишћење у области села: Лазарица - Равњак - Пакашница - Вучак - Лукавац - Гари и Мудраковац. Командант Трстеничке групе бригада извршиће претрес и чишћење у области села: Пепељевац - Треботин - Врбница - Жабаре - Церова - Мешево - Липовац - Горњи и Доњи Степош.

Водити рачуна и чувати се сваког изненађења... Водите рачуна о нашим јединицама код Крушевца..." VII-АЊ, С - В12143).

Док се Кесеровићева групација немилосрдно бори против јединица НОВЈ (а не против Немаца) за очување града и својих позиција, он ништа мањом жестином настоји да сачува Немце од ма каквог искушења, па ма од кога она долазила. Ову констатацију потврђује и упозорење четничке команде од 15. септембра 1944. године, где се под тачком 1 каже: "... Ма да још 150.000 Немаца који се повлаче са југа било долином Мораве, било долином Ибра да сваки пренагљен случај између наших јединица и њих (Немаца) могао би довести до врло тешких последица не

само по наше Јединице него и по цео наш народ (...)" (VII-АЊ. С-В-12144). Дакле, без изричитог наређења да се немци не наиадају (тактика прикривања сарадње), ипак јединицама је дискретно указао да се Немци на нападају. Па како би се и нападали кад су савезници!

Како је ситуација из дана у дан постајала све озбиљнија по четнике за одбрану Крушевца, то су и наређења четничких команданата усмеравана главном циљу - успеху у одбрани Крушевца од комуниста (јединица НОВЈ), а за четнике су сви борци комунисти - црвени. Пошто се у четничким јединицама усталила пракса самоиницијативног напуштања положаја од стране војника ЈВУО (четника), и одласка у град (Крушевац) ради "(...) пијанчења, коцкања и скитања (...)", а да би се то спречило, в. д. команданта Групе трстеничких бригада Бранко Дамјановић, рез. наредник, издаје наређење, у коме каже: "(...) Ја сам у више махова наређивао да наши војници без нарочите потребе и без објаве не долазе у Крушевац (...) 1. Ни један војник не сме без одобрења и објаве команданта корпуса или команданта округа долазити у Крушевац. 2. Команданти корпуса и команданти округа упућиваће у Крушевац војнике само у случају крајње потребе (...) За потребе свршавања хитних и нужних послова у Крушевцу команданти бригада одредиће по двојицу подофицира (...)и доставити им имена њихова да би их могао снабдети објавама (...)" (УН-ањ, бр. рег. 39, Ф-5, к-80 а). Овде треба обратити пажњу на две реченице где командант каже "да војници не долазе у Крушевац", а не каже " да војници не одлазе у Крушевац", што недвосмислено потврђује чињеницу да се именовани командант већ налази у Крушевцу. Питање је само са киме је он у Крушевцу и од кога треба да добије поменуте објаве, а Крушевац је још увек у немачким рукама.

Партизани су се сами сналазили

У честим, свакодневним борбама и сукобима четника са јединицама НОВЈ на релативно малом простору (Крушевац са ближом околином), било је доста рањених и болесних и на једној и на другој страни. И док су јединице НОВЈ збрињавале своје рањенике и болеснике како су знали и умели, четници су се побринули да своје рањенике и болеснике смештају у болничке кревете. Само 8 дана пре коначног ослобођења града и околине, када је Крушевац још увек пун Немаца, четничка команда издаје наређење бр. 146 од 6. октобра 1944. године, којим се наређује: "(...) Све војнике којима је потребно неопходно болничко лечење и све рањенике упућивати у болницу Крушевац и Велика Дренова. У Врњачку Бању у болницу упућивати само рањенике и болеснике са већим фрактурама (...)" (УИ-АЊ, С-В-12159).

Коментар је непотребан. Документ сам по себи све говори. Ми само напомињемо да се у то време у Врњачкој Бањи још увек налази немачка команда за југоисток. (Сирота Југословенска војска у Отаџбини баш се намучила у "исцрпљујућим" борбама са окупатором).

Истог дана, 6. октобра 1944. године, информисан преко свог обавештајног органа, четнички командант Никола Гордић обавештава своје команданте о предстојећем нападу јединица НОВЈ на Крушевац, обавештењем бр. 163, у коме каже: "Командант II трстеничке бригаде; Према обавештењима које је прикупио командант III трстеничке бригаде преко једне жене из села Буци црвени ће вршити напад на Крушевац. Наредите највећу приправност и будите обазриви да Вам се не деси никакво изненађење. О овоме обавестите суседе, по сваку цену положаји се морају задржати... Командант Ник. Јов. Гордић" (УН-ањ, бр. рег. 32, Ф-5, к-80а). Није тешко у овом документу одгонетнути на ког суседа Гордић мисли, ако се има у виду да је Крушевац још под окупацијом.

Један од последњих договора са командантима, пред коначно ослобођење Крушевца, Кесеровић је имао 10. октобра 1944. године, што се види из обавештења бр. (службено) "Команданту Моравске бригаде; Данас 10. о.м. у 14 часова сви команданти бригада, тј. командант I Добричке бригаде, Моравске бригаде и Командант Расинске групе бригада доћи ће на Багдалу ради уређења линије за одбрану Крушевца. У исто време тамо ће доћи и командант ...П.З. (по заповести) команданта, Нач. штаба арт. поручник Ђуровић" (УП-ањ, бр. рег., 34, Ф-3, к-83). Одакле би то требало да дође командант? Из шуме сигурно не, већ из свог штаба у центру Крушевца.

НЕМЦИ НАПУШТАЈУ КРУШЕВАЦ

Четници напрасно прихватају "црвене Русе" за браћу и савезнике. Пријатељство засновано на подвалама и лажима. Вишој совјетској команди била је позната улога четника.

Овом приликом мишљења смо да треба дати коментар и по питању совјетских снага - јединица Црвене армије, које су ушле у Крушевац 14. октобра 1944. године. Ово тим пре што у "Погледима" бр. 64. читалац Југослав Миладиновић каже да су у Крушевац "иза четника ушли Руси". То и не споримо. Ова констатација је потпуно тачна. Руси су у Крушевац дошли два месеца после четника. Довољно ће бити за објашњење, што Миладиновић очигледно не зна или не жели да зна, да нагласимо да су Руси стварно дошли, а да су четници већ ту у Крушевцу заједно са Немцима више од два месеца и да нису ни од куда дошли да град ослободе, већ су га месецима држали и бранили од наступајућих јединица НОВЈ. "Ситница", али нека се зна. Младима ће користити.

Вера у "праведну" ствар

Наступање совјетских јединица, четнике није изненадило. Преко свог обавештајног органа Команда Југословенске војске у Отаџбини имала је јасну представу о темпу и правцима наступања јединица Црвене армије. И команда Групе Расинско - топличких четничких корпуса била је упозната са предстојећом ситуацијом, па се одмах потрудила да организује дочек црвеноармејаца као савезничкој војсци. У том циљу командант Групе трстеничких четничких бригада Никола Гордић издаје наређење својим јединицама са инструкцијама и понашању у новонасталој ситуацији. И док једна јединица (колона) 223. дивизије Црвене армије већ наступа од Варварина преко Шанца за Крушевац, Гордић у свом наређењу каже: "(...) Савезничка руска војска дошла је у нашу земљу и наш крај и донела нам је слободу. Да не би сметали правилан рад оперативне војске и да савезници Руси не би помислили да ми Југословенска војска имамо ма шта противу савезника и браће Руса, до регулисања нашег питања; наређујем: (...) Команданти батаљона остаће на своме терену и чувати ред и мир, безбедност и ни у ком случају ни са једним гестом не сме ометати рад савезника и браћу Русе (...) Верујемо у нашу праведну ствар за коју се боримо пуне три и по године (...) Водите рачуна да се оружје сачува (...) сву муницију и спрему склоните на сигурно место (...) Командант, Ник. Јов. Гордић." (VII-АЊ, С -В -12164)

Невероватно, али истинито. Четници напрасно прихватају "црвене Русе" за браћу и савезнике, и ако су, "домаће црвене" прогонили као ђаволе и уништавали као куга.

Сходно одредбама овог наређења, а много више неупућеношћу нижег командног кадра у совјетским јединицама, 14. октобра 1944. године, четници и црвеноармејци постају савезници. Но то њихово савезништво трајало је врло кратко - једва неколико сати.

На брзину склепано пријатељство, засновано на подвалама и лажима, брзо је било разобличено и раскинуто. Команданту 223. совјетске дивизије и генералу Миљајеву, који је међу првима са совјетским трупима ушао у Крушевац, није требало много времена да схвате са ким имају посла. Но зближавању (пријатељству), а затим и брзом разлазу између Кесеровића и његових четника са црвеноармејцима претходиле су неке радње које треба поменути, ради комплетирања мозаик догађаја.

Свечаност у част "ослободиоца"

Да би на савезнике Русе оставили што убедљивији утисак као војска која се "три и по године" бори за слободу, четници, у сарадњи са угледним грађанима Крушевца, већ од јутра 14. октобра 1944. године организују свечаност, у част "ослободиоца". Покушаћемо да догађаје расветлимо до детаља уз помоћ фотографија којима располажемо, а које су урађене на основу оригиналног филма који је сачуван. Снимке је, 14. октобра, начинио познати фотограф (вероватно аматер - прим. ДМ), а филм се налази у власништву Степана Перића из Крушевца, бившег власника или сувласника парфимерије "Леди" у центру града, (фотографија са снимка бр. 41).

На сачуваном филму је 46 снимака (дакле нешто више од половине филма), са снимцима од формирања свечане поворке, са савезничким заставама (америчка и совјетска), састављене од четника и угледних грађана Крушевца са свештеником Весићем на челу. Поворка је формирана код "Доње ваге" (данас Трг АВНОЈ-а) и кренула главном улицом (данас улица Пана Ђукића - Лимара) до Споменика косовским јунацима у центру. Поред четника и свештеника Весића, у свечаној поворци били су још: Сотир Дунда, Страша Будимовић, књиџар из Крушевца, Бора Михајловић, професор, Бранко Милошевић, Раша Геометар, Драги Николић "Брда"

кафеџија и други. Већину у поворци сачињавао је Одбор за дочек Руса што потврђује и сам Кесеровић у свом извештају Стр. пов. бр. службено, Начелнику штаба Врховне команде, где каже: "(...) У Крушевцу је формиран одбор од највиђенијих грађана, издат проглас народу и организован свечани улазак Руских трупа у Крушевац (...)" (VII-АЊ, С-В-12189). Дакле, нема сумње да је организација и иницијатива за формирање поворке потекла из Кесеровићевог штаба. С тим у вези, а у циљу свечаног дочека савезника, када је ситуација била већ потпуно јасна, одмах од јутра, 14. октобра, на брзину су сашивене савезничке заставе. Један од учесника тог догађаја - шивења и истицања застава на Споменику косовским јунацима, Божин Ивић из Крушевца, каже: "(...) Негде око 8 сати пре поде тог 14. октобра позвао ме је Станоје Милојевић, абаџија из Крушевца да по могућству обезбеди место где ће бити урађене заставе. Предочио ми је да он има обезбеђен материјал, скицу застава и шиваћу машину. Пошто сам добро познавао зграду бившег Начелства (данас Скупштина општине Крушевац), предложио сам да се то може урадити у поткровљу те зграде. Предлог је прихваћен - (...) Станоје Милојевић звани "Сташа", довео је и Вељу Милошевића, кројача из Крушевца (...) донео материјал и шиваћу машину. Одмах се прешло на израду тих застава које су биле готове око девет сати (...) Помоћу стуба које је обезбедио Веља Илић "Жути", ја сам се попео на Споменик и поставио ове заставе - југословенску, руску и америчку, док су они (Веља Илић) и Левча Спасић, фотограф, држали стубе (...) У Крушевцу су се још налазили окупаторске снаге Немци, четници, добровољци и други (...) Тада су Немци видевши заставе на Споменику пуцали митраљезом из једне танкете са циљем да оборе заставе, али су погодили ногу Бошка Југовића (...)" (1АК, МО-ХХ1Х-1615). (Пажљивим прегледањем фотографија јасно је да се овде не ради о југословенској већ о српској застави, које нема у поворци, а

која се појављује тек на групном снимку код Споменика са његове источне стране - прим. ДМ).

Наступање јединица црвене армије

Поменуте заставе нису одмах после шивења истакнуте на врх Споменика, већ их је поворка пронела кроз град што и фотографије потврђују - снимци бр. 21 до 28, 31 до 35, док су тек на снимку бр. 40 заставе на Споменику (једна од фотографија које су објавили "Погледи" бр. 64). Да су Немци стварно још увек у Крушевцу, потврђују и снимци бр. 29 (немачки војник са оружјем на тротоару испред трговине "Паскаља Зојића и сина" (локал у коме се до рушења овог блока зграда налазила самопослуга "29. новембар" Трговинско предузеће Крушевац - прим. ДМ) и снимак бр. 34 немачко борбено возило у покрету, са групом Немаца, поред хотела "Париз"). (Вероватно су из овог возила Немци пуцали на Споменик - прим. ДМ).

Ако се пажљиво прате бројеви снимака, у питању је филмска трака а не филмске плоче, онда нема сумње да су они (29 и 34) морали бити начињени после доласка свечане поворке до Споменика, а пре истицања застава на Споменику, што недвосислено иде у прилог тврдњи да су Немци ту - у граду и да их четници пуковника Кесеровића нису истерали и ослободили Крушевац, како се то тврди у "Погледима". Но, о фотографијама ће бити речи и касније. Да сада посветимо пажњу питању наступању јединица Црвене армије и четничком настојању да им се додворе као савезници.

У Крушевцу су 14. октобра 1944. године, продрле две колоне црвеноармејаца: једна колона правцем Варварин - с. Шанац - с. Јасика; а друга колона правцем с. Ђунис - с. Гаглово - Војно-технички завод (ВТЗ) "Обилићево" - Бивоље. Обе колоне биле су из састава 233. совјетске дивизије Црвене армије са штабом у Ћићевцу.

Паралелно, док са Немцима и даље сарађује на одбрани Крушевца од "Налета комунистичких снага", Кесеровић спроводи и наређење своје врховне команде, о дочеку Руса, о чему каже: "(...) Све су припреме учињене да се Руске трупе по наређењу Врховне команде дочекају као савезничке трупе (...) (С-В-12189), ради успостављања контакта са штабом 223. совј. дивизије шаље потпоручника Александра Златковића у Ћићевац, препоручујући се совјетском команданту дивизије као савезник, јер се он (кесеровић) са својим трупама "бори против Немаца још од 1941. године, а да партизани - комунисти то не чине, већ се искључиво боре против четника" (С-В-12189). Невероватно да је Кесеровић са оваквом подвалом покушао да задобије поверење једног совјетског генерала?! Искусни генерал није се дао тако лако преварити. На постављено питање потпоручнику Златковићу "да ли ће се они (четници) борити против њих (Руси)", Златковић му је одговорио: "Па ми смо савезници, зашто да се тучемо", на шта му је генерал кратко одговорио "Не, ми нисмо савезници" (С-В-12189). Очигледно је, дакле, да је вишој, совјетској команди била позната улога четника у протеклим годинама рата. То, међутим, није било познато нижем командном кадру који је са јединицама био већ на домаку Крушевца, јер, колона из правца села Јасике у град је ушла већ око 11 сати. Потпоручник Златковић је за то време још увек преговарао у совјетском штабу, са којим је у међувремену прешао у Варварин. Последњи одговор за Кесеровића од совјетског генерала био је ултимативни захтев да четници "... до 16 часова 14. октобра, разоружају Немце у Крушевцу а потом и сами положе оружје пред руским трупама..." (С-В-12189).

БЕКСТВО ЧЕТНИКА

Евакуација немачких снага слободним правцем према Краљеву. - Делегација четника за дочек "браће Руса". - Збор код Споменика косовским јунацима. - Бег према Мачковцу.

Очигледно, совјетски генерал није знао, а ни потпоручник Златковић Га није обавестио (могуће је да ни он није знао), да су Немци око 10 сати тога дана напустили Крушевац без борбе, и отишли према Краљеву, а да се у Крушевцу налазе само четници потпуковника Кесеровића и мање снаге Српске државне страже (СДС). Наиме, чим су обавештени да према Граду, поред јединица 2. пролетерске дивизије наступају и јединице Црвене армије и да се једна њихова колона већ налази у селу Јасици (4 км од Града - прим. ДМ), Немци су одмах извршили евакуацију својих снага тада јединим слободним правцем према Краљеву, јер тај правац 4. црногорска пролетерска бригада још није била затворила.

Извештај не одговара правом стању

Уосталом, да овај Кесеровићев навод у извештају не одговара истини, потврђује он сам у том истом свом извештају, где каже: "(,..)Већина немачких јединица предала је оружје без борбе (...) а преостале немачке јединице десетковане су на путу према Краљеву. (Ко ли их је десетковао, кад Кесеровић са својим снагама у Крушевцу чека Русе? - прим. ДМ) (...) Заплењено је у Крушевцу 25 тешких минобацача, 96 пушкомитраљеза, 8 тешких митраљеза, око 200 митраљеза, 15 вагона миниције, око 1.200 пушака и око 200 вагона разног материјала. (...) Код Стопање и Почевине заплењено је 73 пушкомитраљеза, 14 тешких минобацача, 170 митраљета и око 2.000 пушака (...) - а испод овога додаје - (...) Одмах су Руске трупе обавештене да су Немци истерани из Крушевца. (...) " (С - В - 12189). Очигледно, извештај је примерен како би што повољније био прихваћен од четничке Врховне команде, а према наведеним врстама и количини заплењеног оружја и опреме испада да је Кесеровић разоружао комплетну немачку дивизију, а онда разоружане Немце истерао

из Крушевца и о томе обавестио руске трупе. Ово је, најближе речено - смешно. Прича у коју не могу ни деца поверовати.

Друго, што је овде карактеристично, је чињеница да Кесеровић пише овај извештај тек 3. априла 1945. године, дакле пет и по месевци касније. Није тешко закључити зашто он го тек тад чини, и то са оваквим претеривањем и неистином, ако се има у виду да је од четничке организације у то време, остало само име, а да су формацијски били потпуно разбијени. Од потонулог брода - Југословенске војске у Отаџбини, из воде је остао да вири само врх јабола. Наступило је време спашавања сопствене коже.

Као што је напред речено, Немци су око 10 сати напустили Крушевац и отишли према Краљеву. Тако се десило да су четници остали сами у граду, у коме више није било окупационе - стране војске. На Тргу код Споменика организују збор грађана, проглашавају се ослободиоцима Крушевца и организују дочек совјетских јединица, чије су прегходнице већ биле код Фабрике вагона (данас индустрија "14. октобар"). Одмах је одређена делегација да сачека "браћу Русе" и изрази им добродошлицу. Сам Кесеровић са својом пратњом и поручником Крамером, сачекао их је код Споменика косовским јунацима, одале су отишли у хотел "Париз" (фотографија са снимка бр. 43).

Са балкона хотела "Париз", према снимцима бр. 44, 45 и 46, где се јасно виде потпуковник Кесеровић са својим пратиоцима, совјетски официр, пуковник Миљајев и члан америчке Војне мисије, поручник Крамер, "на збор окупљеном народу" говорили су: Кесеровић, Миљајев и Крамер. О томе, у напред наведеном извештају, Кесеровић каже: "... Поред осталих говорио сам прво ја и изнео нашу борбу и захвалио савезницима на помоћи коју су нам указали да би могли да ослободимо Крушевац (...)" (С-В-12189). Зар овим Кесеровић не негира самога себе? Док напред каже да је разоружао и истерао Немце из Крушевца" и потом се са својим четницима проглашава за ослободиоца, овде се захваљује "савезницима на указаној помоћи за ослобођење Крушевца"?! Ако су Немци већ напустили Крушевац, а чињеница је да јесу, од кога се онда Крушевац ослобађа уласком савезничких трупа - у овом случају црвеноармејаца, ако у њему нема друге војске осим Кесеровићевих четника? Па сасвим је јасно и логично, да је Крушевац требало ослободити од четничке окупације. А да је

град био под четничком окупацијом, потврђују и догађаји на правцу наступања јединица 2. иролетерске дивизије и друге колоне 223. совјетске дивизије из правца ВТЗ "Обилићево".

Напад на четнике

Наиме, друга колона из састава 223. совјетске дивизије Црвене армије у свом наступању према Крушевцу, око поднева 14. октобра 1944. године, сусрела се у селу Гаглово са јединицама 3. српске бригаде која је држала положаје на линији С. Дедина - с. Текија - с. Гаглово - с. Пасјак. Команда совјетске колоне је информисана да град држе у блокади четничке снаге потпуковника Драгутина Кесеровића и да се на левој обали реке Расине налазе добро утврђене јединице I и II Расинске четничке бригаде под командом капетана Мирка Томашевића. Но, "Руси ко Руси", нису томе придавали много значаја, већ су наставили даље наступање без потребног бочног обезбеђења и претходнице, па је већ у селу Капицији дошло до сусретне борбе са једним истуреним четничким одељењем, па су том приликом погинула три совјетска војника. Одмах је издато наређење за напад, па су црвеноармејци и борци 3. српске бригаде, развијени у борбени поредак, извршили напад на четнике. Брзо је разбијено поменуто одељење и део четничких снага у кругу ВТЗ "Обилићево" (већина четника је побегла преко Расине у састав својих јединица), а онда се развила борба са утврђеним четничким снагама на Расини. Најжешће борбе вођене су за мостове на путним правцима с.Бибоље - с. Дедина и с. Бивоље - ВТЗ "Обилићево". Добро утврђени четници су упорно бранили ове, стратешки, веома важне објекте. Да је борба била жестока потврђује и чињеница да су црноармејци употребили и лаке топове за разбијање четничке блокаде. Тек тада четници су почели повлачење, које се претворило у бежање према Прњавору, а затим преко Грштака (Циганмале) према Багдали и даље према Мачковцу. Један мањи број четника је заробљен. Губитака је било и на једној и на другој страни. Том приликом изгинулим црвеноармејцима, у Крушевцу је после рата подигнут споменик са именима осамнаесторице војника.

За ово време док су јединице Црвене армије са борцима 3. српске бригаде водиле борбу са четницима Мирка Томашеви-

ћа на Расини, у Крушевцу је одржан иоменути збор код Споменика косовским јунацима. О томе, Кесеровић у поменотом извештају Врховној команди, каже: "(...) За време одржавања збора партизани су вршили напад на сектор капетана Томашевића. Одмах сам поставио питање руском потпуковнику да ли случајно нема руских снага које наилазе од правца села Дедина. ГТотпуковник је енергично одговорио да, осим снага које су дошле из правца Јасике, никакве њихове снаге од Сталаћа нема према Крушевцу (...)" (С-В-12189) Могуће је да Кесеровић у ирвом моменту почетка борбе на "сектору капетана Томашевића" не зна да има и совјетских јединица. Он зна да су на том правцу јединице 2. пролетерске дивизије и верује да оне врше напад, али да то и Миљајев не зна, како наводи Кесеровић, не би се могло узети као тачно. Јер, ако је наређење о наступању јединица 223. дивизије издато у Штабу дивизије, било познато Миљајеву, онда је саствим јасно да је он морао знати правац наступања суседне колоне ради координирања у акцији. Ту чињеницу Кесеровић је, очигледно, испустио из вида при изради свог извештаја 3. априла 1945. године.

"Враг однео шалу"

У међувремену, док се на прилазима граду са његове јужне и источне стране води борба, обавештен од Миљајева да у Крушевац стиже и командант 223. дивизије, Кесеровић са својом иратњом одлази му у сусрет. Сусрели су се на путу за Јасику, испод Фабрике вагона. Одмах, приликом поздрава, Кесеровићу је било јасно, по држању совјетског генерала, да је "враг однео шалу". Готово спроводно, Кесеровић је са својом пратњом поново дошао у хотел "Париз". О том сусрету, Кесеровић пише: "(...) Пошли смо аутомобилима и између Крушевца и Јасике срели команданта дивизије који се самоном руковао вео халдно и надуто, а моме помоћнику није хтео ни руку да пружи (...) Тада смо кренули према Крушевцу (...) Одмах смо отишли у хотел "Париз" у једну собу где је дошао и поручник Крамер са тумачем, трговцем Јаковљевићем из Крушевца (...) (Радомир Јаковљевић "Американац" - прим. ДМ) (...) Руски командант ме је питао које положаје држе моје јединице... На то ја сам му одговорио да се један део мојих снага налази у самом Крушевцу и око њега, а

други... на вероватним правцима одакле би Немци могли покушати напад на Крушевац (...)." (С-В-12189).

Очигледно, Кесеровић и даље игра на карту "борба против Немаца", иако су они већ стигли и до Краљева, и да не постоји више никкава могућност ни из ког правца да Немци изврше напад на Крушевац. Једноставно, њих више нема ни близу Крушевца. Но, Кесеровићу је било потребно да добије у времену. Како се држање совјетског генерала није ишло на руку, а вероватно, обавештен преко курира из Томашевићевог Штаба о стању на његовом сектору одбране града, тражио је могућност да се што пре изгуби из Крушевца. О томе Кесеровић пише: "(...) Видећи какве су његове намере (мисли на команданта совјетске дивизије - прим. ДМ) ја сам се неопажено извукао до клозета и споредним излазом напустио хотел "Париз" и отишао у свој штаб... Већ у то време Крушевац је био нун комуниста (...). Под изговором да врше поседање положаја (...) Руси су заједно са комунистима хватали наше војнике на улици, у локалима и по кућама и разоружавали их (...). Уколико је било могуће обавестио сам људство да се у ситним деловима извлачи из комунистичко-руске блокаде и да крене у правцу Жељина и Гоча (...). Видећи да је његов циљ да ме ухвати и преда комунистима (...) кренуо сам са најужом пратњом у правцу села Мачковац (...)." (С-В-12189).

ОСЛОБОДИОЦИ ПАРТИЗАНИ И ЦРВЕНОАРМЕЈЦИ

Распоред јединица за ослободјење Крушевца. " Главну масу" на Тргу чипили Кесеровићеви четници! Штаб НОВ и ИО Србије (11. октобра 1944. године) наређује Штабу II пролетерске дивизије да одмах почне са припремама за ослобођење Крушевца.

Иако је све јасно, ипак да мало прокоментаришемо ове наводе из Кесеровићевог извештаја. Основно у овоме је чињеница да Кесеровић илегално напушта Крушевац и "своје савезнике Русе" и са својом пратњом бежи преко Мачковца према Жељину и Гочу. О томе обавештава и своје људство да

крене тим иравцем. За го време његови команданти Васа Васовић и Зоран Антоновић, са својим људством, већ су у Глободеру и настављају пут даље за Брезовицу, где стижу ујутро, 15. октобра 1944. године, и после краћег одмора настављају пут нрема Жељину. Зар је Кесеровићу и његовом људству било потребно да, "као ослободиоци", на тај начин напуштају Крушевац - илегално? Зар само који сат пре тога Кесеровић није говорио "маси грађана" на збору о тешкој борби четника за тај дан слободе? Било им је потребно и те како, јер подвале више нису користиле. Све карте биле су на столу и четницима је остало разоружавање и заробљавање - или бекство. Изабрали су ово друго.

Што се тиче "одушевљене масе грађана на збору", да кажемо само толико да никакве масе ни одушевљења није било, што потврђују поменуте фотографије. "Главну масу" на Тргу код Споменика косовским јунацима чинили су сами Кесеровићеви четници, Одбор угледних грађана и по који радознали пролазник. Окупљање грађана почело је тек по доласку совјетских јединица и јединица НОВЈ, након сламања послоедњег четничког отпора за одбрану Крушевца. Али тада је Кесеровић већ био далеко од града. И још нешто, Кесеровић бежи из хотела "Париз" уплашен да га "руски генерал не ухвати и преда комунистима". А зар Миша Годић, који је међу првима ушао у Крушевац на челу јединице НОВЈ које су учествовале у ослобођењу града, није могао исто тако да размишља? Па и њега је могао "руски генерал да ухвати и преда Кесеровићу" пошто он (Кесеровић) већ држи град као ослободилац. Свестан чињенице да је четнички покрет организације Драгољуба Драже Михаиловића, током читавога рата био у служби окупатора земље, што ће доказати и бројна заплењена архивска грађа настала у немачким и четничким штабовима, Кесеровић користи повољне тренутке и бежи док за то још постоји могућност. И успео је. Избегао је хвагање али само на одређено време. На Дрини, 1945. године, није имао среће.

Дејство 3. и 6. српске и 4. црногорске

Од јединица НОВЈ, у операцијама за ослобођење Крушевца учествовале су јединице 2. пролетерске дивизије, из састава Оперативне групе дивизија (2. пролетерске, 5. крајишке и 17. источнобосанске дивизије - прим. ДМ). Пошто је оперативно подручје наведених дивизија било широко, задржаћемо се само на ужи простор Крушевца са околином, где су оперативно дејствовале: 3. и 6. српска ударна и 4. црногорска пролетерска бригада, на сектору источно, јужно и западно од града.

Имајући у виду стратегијски значај Крушевца на правцу извлачења непријатељских, првенствено немачких снага према северозападу, штаб Народноослободилачке бојске и партизанских одреда Србије (НОВ и ПО Србије), 11. октобра 1944. године, наређењем Оп. бр.75, мења своју првобитну одлуку од 8. октобра, да овим снагама поседне простор Сталаћ - Ниш-Прокупље (тај задатак поверен је 24. српској ударној дивизији - прим. ДМ) и наређује Штабу 2. пролетерске дивизије да одмах почне са припремама за ослобођење Крушевца и пресецање комуникације Сталаћ - Крушевац - Краљево долином Западне Мораве. У вези с тим, штаб 2. пролетерске дивизије, 12. октобра 1944. године, наређењем Оп.бр.186, штабу 6. српске ударне бригаде (која се тада налазила на сектору: Ђунис - Трњане - Дреновац - Житковац), наређује: "(...) Одмах по добијању овог наређења са целом бригадом пребаците се на сектор: с. Позлата - с.Здравине - с.Пољаци...", док 3. српској бригади, која се налазила на сектору: Ђунис - Трубарско - Сталаћ наређење Оп.бр.187 наређује: "... да са вашом бригадом поседнете сектор Сталаћ - Крушевац и посејднете комуникацију са заседама..." (Зборник НОР, том I, књ. 13, док . бр.127).

Како је у међувремену дошло до веће концентрације четничких снага у одбрани Крушевца, са циљем одржавања комуникације Крушевац - Разбојна (правац извлачења немачких снага разбијених око Ниша и Прокупља - прим. ДМ), штаб 2. пролетерске дивизије, већ сутрадан 13. октобра 1944. године издаје ново наређење за нрегруписавање снага и то: уместо 3. српске, на сектору Сталаћ - Крушевац пребачена је 17. српска бригада 24. српске ударне дивизије, а 3. српска је упућена на простор с. Ломница - с.Буковица - с.Наупара са задатком затварања тог правца; 6. српска је пребачена на сектор; с. Витано-

вац - с.Јабланица - с.Купци, са ослонцем десно на 3. српску, а лево на 4. црногорску пролетерску бригаду. Четврта црногорска пролетерска бригада добила је распоред на сектору: с.Глободер - с.Мачковац - с.Пепељевац - Лукавачко брдо (тр 296). Оваквим распоредом бригада у виду потковице, мада удаљених од града и до 10 км. створени су услови за извршење општег напада на четничке одбрамбене положаје на ирериферији Крушевца и ослобођење. Био је то уствари, полазни положај јединица 2. пролетерске дивизије за ослобођење Крушевца, са линије: с.Дедина - с.Пруновац - с. Головоде - с.Липовац-Лукавачко брдо (тр 296) - с.Пепељевац - с.Мачковац - с.Глободер. Северно од града, према Јасици и Кукљину, није било јединица НОВЈ. (Зборник НОР, то м 1, књ. 13, док бр. 187).

Наређење за напад у 16 часова

Наређење за напад на Крушевац, свим бригадама, издао је штаб 2. пролетерске дивизије ујутро, 14. октобра 1944. године, са назнаком за почетак напада у 16,00 часова. (Зборник НОР, том 1, књ. 13, док бр. 182 и 187).

И, док се јединице 2. пролетерске дивизије на полазним положајима припремају са извршавање напада у 16,00 часова, у град су, као што је напред речено, већ ушли делови 223. совјетске дивизије из правца села Јасике, а са истока му се приближавала и друга колона исте дивизије правцем с. Каоник - Крушевац. Истовремено, у Крушевцу се увелико одвија четнички "програм у част ослободилаца". О томе, да су Немци већ напустили Крушевац, да је једна колона црвеноармејаца већ ушла у град и да четници у њиховом присуству већ прослављају ослобођење, Штаб 2. пролетерске дивизије, у селу Буци, није знао, што се јасно види из његовог наређења издатог 14. октобра 1944. године у 21,30 часова. У наређењу штаба 3. српске бригаде, које су потписали Средоје Урошевић и Милинко Ђуровић, каже се: "(...) настојте да још у току ноћи сазнате тачну ситуацију у Крушевцу. У случају да су Руси већ ушли у град ви се са бригадом пребаците на сектор: Пепељевац-Мачковац-Глободер. Један свој батаљон упутите у Крушевац који ће бити за сада као посада града (...). Ми ћемо сутра око 8 сати преко Модрице кренути за Крушевац (...)"

Неочекивани продор друге колоне

Зашто је дошло до тога, да наређење штаба 2. пролетерске дивизије не буде отпоштовано, када је реч о времену почетка напада заказаног за 16.00 часова? Прво: штаб је, сходно свом наређењу да се са нападом почне у 16,00 часова, сву своју пажњу посветио плану напада и даљем наступању јединица, у зависности од развоја ситуације, и друго: брзи продор колоне црвеноармејаца на правцу с. Каоник - Крушевац (друга колона), очигледно је да није био очекиван у штабу 2. пролетерске дивизије. Њихов сусрет са деловима 3. српске бригаде и упозорење са ситуацијом око Крушевца, само је убрзао темио наступања. Шта су у том случају могли да учине борци 3. српске бригаде? Да затраже од црвеноармејаца да обуставе наступање и сачекају време одређено за напад, сигурно нису могли. Остала им је једина могућност да им се придруже, што су и учинили. Тако је дошло до тога, да је заједнички напад црвеноармејаца и бораца 3. српске бригаде уследио око 3 сата раније од одређеног времена. Одмах по отварању борбе на Расини, нападу се прикључују и борци 6. српске бригаде на правцу с. Мудраковац - с. Липовац, затварајући тај правац за четничко повлачење. Нешто касинје у борбу је ступила и 4. црногорска пролетерска бригада на коју су, у рејону села Мачковац - Глободер, налетели разбијени четници. Пробијањем четничке одбране на источној и јужној страни града, створени су услови за улазак ослободилачких снага у Крушевац, што је и учињено нешто пре 16 часова. У град су ушле јединице друге колоне 223. совјетске дивизије и делови 3. и 6. српске бригаде. У 16 часова, дакле, у време одређено за почетак напада, Крушевац је већ био коначно ослобођен.

Још исте вечери јединице су добиле распоред размештаја на сектору западно од града, у правцу одступања непријателских јединица - према Краљеву. На крају желимо да напоменемо, да је несхватљиво да се редакција "Погледа" у бр. 64, усудила да на реч објави тешку клевету да су "нартизани" неколико дана по ослобођењу Крушевца стрељали на багдали између 400 и 600 људи, углавном цивила, и то без суђења! За овакву тврдњу, господо, потребни су чврсти и непобитни докази. Ако их имате, изволите са њима на светло дана. Овакво теденциозно и писање је очигледно, одабран метод за увећавање тиража. Зато, нека

никога не изненади, ако у једном од наредних бројева "Погледа" прочита "да је Адолф Хитлер у Берлину започео градњу новог Рајхстага од материјала са Берлинског зида". У "Погледима" све је могуће - зар не?

З а к љ у ч ц и

На основу свега напред наведеног, извлачимо следеће закључке:

1. У Крушевцу се, од почетка августа до 14. октобра 1944. године, поред Немаца, недићеваца и љотићеваца, налазе и четници Драгутина Кесеровића са комплетним штабовима;

2. Кесеровић зна да се у Ћићевцу налази Штаб 223. совјетске дивизије Црвене армије, па у исти шаље свог преговарача, потпоручника Златковића, представљајући се совјетима као ратни савезник;

3. На дан 14. октобра 1944. године, у јутерњим часовима, по налогу Кесеровићевог штаба формиран је Одбор угледних грађана за дочек Руса, и за ту прилику шију се, а потом истичу на Споменик косовским јунацима америчка, совјетска и српска застава;

4. "Одбор за дочек Руса", око 9 сати, у присуству Немаца, истиче заставе на Споменик;

5. Око 10 сати Немци без борбе напуштају Крушевац дефинитивно и одлазе према Краљеву;

6. У времену између 10 и 11 сати у Крушевцу су само четници Драгутина Кесеровића;

7. Око 11 сати из праваца Јасике, у град, без борбе, улази прва колона црвеноармејаца из састава 223. совјетске дивизије;

8. После поздрављања и "општег расположења", око 12 сати у хотел "Париз" одлазе: Кесеровић са пратњом, Миљајев и Крамер;

9. Око 13 сати, можда нешто раније, са балкона хотела "Париз" говоре: Кесеровић, Миљајев и Крамер;

10. После сусрета друге совјетске колоне са борцима 3. српске бригаде у с. Гаглову, око 13 сати ове јединице почињу оружани напад на четнике Мирка Томашевића (1. и 2. расинска четничка бригада);

11. Око 15 сати у Крушевац стиже штаб 223. совјетске дивизије сачекан од стране Кесеровића лично и његових пратилаца. У то време на Расини је разбијена четничка одбрана и

према граду наиадају црвеноармејци и делови 3. и 6. српске ударне бригаде;

12. Незадовољан "држањем" совјетског генерала, Кесеровић користи прилику и између 15 и 16 сати бежи из хотела "Париз", одлази у свој штаб у Лазарици (ул. Цара Лазара), а затим у село Мачковац;

13. Око 16. сати већ су до центра града стигли борци друге совјетске колоне и 3. и 6. српске бригаде - у деловима, из правца завода "Обилићево" и одмах почели са разоружавањем разбијених четника, (оних који нису успели да побегну из града);

14. Четврта црногорска пролетерска бригада до мрака води борбе са четницима у повлачењу - бежању, на сектору села Мачковац - Глободер и даље према Стопањи.

Овим је Крушевац дефинитивно ослобођен заједничком борбом и оружјем црвеноармејаца и 2. пролетерске дивизије, мада се слободно може рећи да је, игром случаја, главну улогу у овој операцији одиграла друга колона црвеноармејаца из састава 223. совјетске дивизије.

"Победа" б., 13., 20., 27. јула, и 3. августа 1990. Године